

Omkring Sneum-Tjæreborg fattighus i hundrede år

Af Ejvind Sørensen

Fem fag, 11 alen bredt og 11 kvarter til rem var det, - fattighuset i Trodsborg, som nu 1993 er næsten ude af mands minde.

Opførelsen af fattighuset skete efter flere tilløb, - og i en ånd, at et fast bosted skulle spare de gamle og svagelige for at gå på omgang her i Sneum og Tjæreborg sogne.

1808 nævnes, at man i 1809 vil bygge et hus til sognenes fattige. Tanken får lov at gro i 20 år. I en tid omkring statsbankerotten

1813 har vore nøjsomme hede- og marskbønder vel haft nok at tænke på.

1805 går den enfoldige skikkelige Kristian Kristiansen omkring i sognene *»efter beboernes eget ønske«*.

1806 skal Møller Nielsen besørge syet et par vadmelsboxer til ham og indsende regningen til fattigkommissionen. 7. juni sa. å. får Kristian en skjorte til 5 mark.

Det ser ud som, at Sneum og Tjæreborg sogne undertiden hver for sig sørger for egne fattige.

1811 20. september tildeles 80-årige Ane Mose en særk på på kommissionens regning. Hun får lov til at udvælge en efter eget ønske.

Kommissionen byder, at hendes omgang i Sneum sogn må ske fra sted til sted *»efter hendes egen vilje«*. Kommissionen advarer fra

prædikestolen i Sneum kirke alle mod, at der ikke må ske hende noget. Hun bliver mod vinter indtinget et fast sted for et år ad gangen efter at have gået på omgang i 123 døgn. 1912 dør hun.

1822 får vi at vide, at Karen Højhus går på omgang i sognet således:

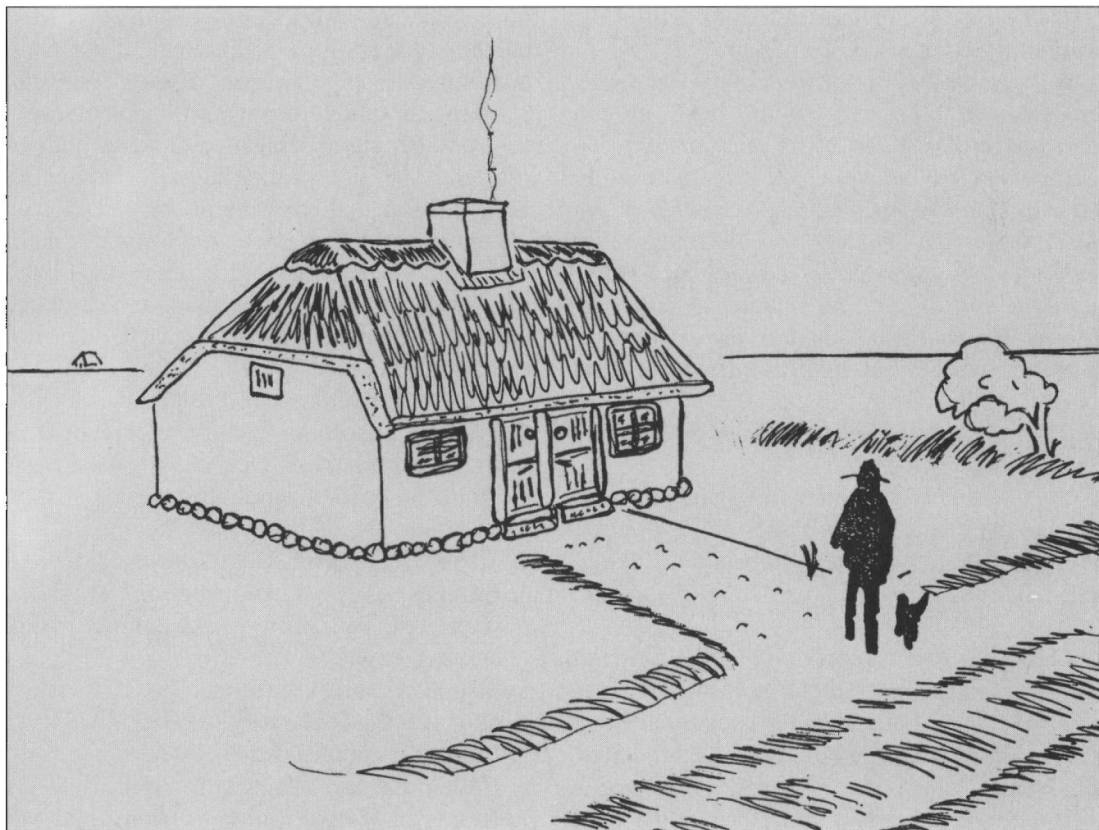
»et døgn på hver 6 skp hartkorn således, at de, som kun have 4 skp hartkorn alligevel beholde hende om dagen. Men de, som have under 4 skp. h. er fri for at tage imod hende.

Hun begynde 1. ste jan. 1823 ved beboerne på Tjæreborg Hede, fortsætte gennem Tjæreborg sogn, dernæst Sneum sogn«

1824 Det kan beregnes, at f.eks. de 17 ejendomme på Krogsgårdsmark i alt har en bæreevne på 44 hele døgn på disse vilkår + tre dage. Krogsgård har selv hartkorn til 11 døgn, mens tre småejendomme kun har hartkorn til en dag hver. Men ingen af ejendommene her er så små, at de kan undslå sig for at modtage en omgænger.

Krogsgårdsvej nr. 20 og nr. 17 var dengang næststørst på Hovmarken efter hovedgården. De havde begge hartkorn til at bære fire fattigdøgn hver.

1828 fremmes byggesagen igen. Nu skal der bygges et hus til de fattige. Man forventer nu at have 3-4, ja 5-6 husvilde i sognene at bebo et fattighus.

Tjæreborg fattighus 1828. Her med facade mod nord, mod Tradsborgvej. Den analoge sydfacade vender mod horisonten, bag hvilken skimtes en smule af Tjæreborg kirkes tårn. (Rekonstruktion v/ Ejvind Sørensen).

Amtet holder på, at der må kunne købes et brugt hus dertil, men kommissionen her holder på at ville bygge nyt. De vil ikke bindes til at skulle vedligeholde »et gammelt, råddent hus«.

Man er også kommet til penge. Det kom sig af, at Peder Jensen (skrædder) af Bramming sogn, som var erkendt forsørgelsesberettiget her i Sneum-Tjæreborg sogne, berettiget af første klasse (meget trængende) havde overladt sin kapital af 144 rigsbankda-

ler til fattigkommissionen her mod, at man overtog forsørgelsen af ham. De 144 Rbd stod godt nok som pant i Laust Puggårds ejendom i Uglvig. Dem søgte (og fik) man nu frigivet.

1826 Peder Jensen selv dør midt i sin femte omgang i sognene, og får således ikke selv glæde af det hus, der kom op at stå for hans opsparing.

1827 den 16. jan. bortsælges ved offentlig auktion Peder Jensens ejendele:

Bl.a. en overdyne, en underdyne, to puder, en kiste, en blå kjole, en blå trøje, en undertrøje, et par lange boxer, en rød hue, fire skjorter, et par strømper, et par stumphoser (strømper uden fødder), to par vanter, et par hvide boxer, en tegnebog, to blikkenslagne pi-beholdere, to lodsmål, to jernmål, en tobakspose med adskilligt i, en brystkrave, et par seler, en gammel kjole, et par boxer mere, et gammelt dynevår, en ditto hovedpude, en jernpande, en ildklemme, et par sko, en gammel skål, et par briller med futteral, en grøn hat, en ragekniv med futteral.

Sognets beboere møder flittigt op ved auktionen over almissemlem Peder Jensens efterladte ejendele, og salget indbringer 17 rdl 2 mk 1 sk.

1828 Med Peder Jensens 144 + 17 rigsdaler ønsker man nu opført et fattighus til de for tiden seks heltidsfattiglemmer i sognene. En af første klasse, en af anden klasse og fire af tredje klasse.

Beboerne indvarsles ved kirkestævne til at tage del i drøftelserne i febr. 1828. Her er enighed om at opføre huset.

Placeringen skulle være ved den sydvestlige ende af Øllehuse (elleve-huse) i Trodsborg på Niels Jensens (Borregård) grund. Ved licitation var han billigst med et udlejemål på 1 rigsdaler for en tønde land pr. år. Der skulle også kartoffel- og kålhaugedertil.

Huset skulle være fem fag (vel 5x120 cm) langt, elleve alen bredt (7 m) og elleve kvarter til loftsrem (176 cm). Det var med skillevægge inddelt i fire rum (fire familier med 10 m² til hver).

Snedker og tømrerarbejde med såvel indvendige skillevægge som vinduer, karme,

døre, sålbænk, skorsten, sengesteder med bænke, opmuring af kakkellovn af mursten udliciteredes til Christen Jensen Nielsen, Spøttrup en lille fjerdingvej fra byggepladsen, som påtager sig arbejdet for mindste bud, 16 rigsdaler, og det skal afleveres i lovlig og »durabel« stand 8. maj samme år.

Leveringstider og priser holdt nu ikke helt, men med ekstra skatteindskrivning på 18 rbd til merpris, må man regne med, at Tjæreborg har haft et rigtigt hus til sine fattige fra november 1828.

Efter Peder Jensens død i 1826, må der findes anden udkomme for den videre drift af fattighuset (væsenet). Den økonomiske basis for brød på bordet, sand på gulvet og strå på taget er

1. Tavlepenge (gaver fra kirkegængere).
2. Frivillige gaver. (Det var kutyme at yde en skærv til fattighuset ved handel, tinglæsning, bryllup o.l.)
3. Salg af optagne kreaturer.
4. Salg af fattiges efterladenskaber.
5. Indtægter fra fattighusets jord.
6. Bødeindtægter, tillagt fattighuset.
7. Renter af Wenzel Galthens legat. (Han var præst i sognet.)

Hertil kom englejeafgifter. Bønder viden om blev til fattigvæsenet pålignet afgifter for at få del i det eftertragede høslet i vore enge mod havet. Der indkom afgifter fra:

Skads, Oxvang, Brixbøl, Andrup, Lunde, Smørpøt, Sadderup. Tude, Solbjerg, Novrup, Jerne, Måde, Veldbæk, Rørkjær, Vognsbøl, Esberg, Strandby, Bollesager, Spangsberg, Gravlund, Gammelby, Uglvig, Hjerting, Sædding, Tobøl, Bryndum, Forum, Gjesing, Kjersing, Hygum, Helsingborg, Anbæk Mølle, Gummesmark, Omme, Endrupholm, Endrup Mølle, Ravnsø, Grimstrup, Aarre, Brammin-

ge, Vejrup, Roesthøje, Gunderup, Nørå, Øse, Gjellerupholm, Fanø.

Præsten klager over besværet ved at indkræve disse englejeafgifter, som han siger: »Få skillinger hvert sted, og megen umage«

1829 bor der 18 personer i fattighuset.

1831 bor betlefogeden Thomas Firhøj i fattighuset. Hans årsløn forekommer at være 21 pund brød, 41 pund smør + tørv til vinterbrændsel + frivillig fortæring ved de tre store højtider.

Thomas er 64 år, legemssvag, og enlig far til en dreng i konfirmationsalderen.

Hans interesser og pligter er mest vendt mod Sneum sogn, hvor man ønsker, at han skal dæmme op mod en strøm af overløbere og fattige fra Darum og Hunderup sogne. En plage på grund af landevejens nærhed. Hans instruks:

- 1. Hver dag, når ikke sygdom eller uvejr med vandflod eller sne forbyder det, skal bemeldte Thomas Fyrhøj indfinde sig i alle Sneum sogns byer og nøjagtig undersøge snart hist og snart her at ingen fattige udefra trænger ind for at tigge.*
- 2. Første gang sådanne tiggere træffes, da skal han straks føre dem den nærmeste vej ud over sognets grænser med advarsel.*
- 3. Når de igen træffes har han pligt til at føre dem til sognefogden, som foranstalter det behørlige lovlige til deres transport til vedkommende steds politimester.*
- 4. Enten på hen- eller hjemvejen bør fattigfogden falde igennem Sneumgård.*

5. I tilfælde, at han skulle behøve hjælp og assistance skal enhver husfader være pligtig til at række ham samme. Og ingen må lægge ham hinder i vejen for hans forretning, meget mindre drive spøg og gæk med hans pligters opfyldelse.....

Underskrevet af Thomas Firhøj og 24 sogneboere fra Sneum.

1836 udpeges fattighuset under koleraen til karantænestation, og godsejerne forpligtes til at holde det ved lige med kalk og tjære til desinfektion.

1847 bor Karen Madsdatter med familie i fattighuset. Hun er sygevogterske i sognene. Man havde søgt frivillige, egnede almisselemmer af quindekønnet til dette hverv, som for 1-2 mark pr. dag/nat kunne vogte over langtidssyge i sognene.

Frivilligheden underbyggedes ved frygt for »sit almissekorns fortabelse....«

1845 Ved folketællingen bor der 20 sjæle i husets 42 m². Heraf 11 voksne og ni børn. Allesammen i hele familier. Den ældste er 77 år, og den yngste fire år.

1873 Fattighusets rammer er for snævre for Ane Mette. Hun bringer postyr på egnen og i en flerårig korrespondance mellem vor kommission, amtet og overlæge Block i Varde, svirrer det med begreber som: *omstrejfen - skidenhed - drukkenskab - tvangsarbejdsanstalten i Ringkøbing - forstillelse af sygdom - arbejdsskyhed - slagsmål - sælger sit brød og køber andre unyttige ting - at slå sine medmennesker i fattighuset og mishandle dem, så de bryster blod - skjænder og skjelede hinanden ud -*

1884 bringer Laust Mikkelsen sindene i kog mellem trekanten Sneum-Tjæreborg sogneråd, Jerne sogneråd og hospitalet i Varde.

Husmand Laust er forsørgelsesberettiget i Sneum-Tjæreborg, men af en eller anden grund har Jerne sogn betalt 14 kr. for hans 13 dages sygeleje på Varde sygehus, som de kræver og får refunderet. Ifølge korrespondancerne står Laust ikke tilbage for bemeldte Ane Mette i egenskaber.

Nærmestboende kommissionsmedlem op-søgte engang Laust i fattighuset:

»Jeg besøgte da familien nogen dage efter for at erkendige mig om forholdene. Da jeg kom til huset troede jeg at høre en stor hund bjæffe inden for. Men da jeg kom ind, fik jeg syn for sagen, for at det var manden, og inden jeg fik mig fattet af min forbavselse gi'er Laust et brøl af sig, så at jeg bagefter undrede mig over, at rønnen blev stående«

Kommissionen konkluderer, at Lausts forstand fejler ingenting. Det gjorde benene heller ikke. Man sender ham 60 øre til en togbillet hjem fra Varde sygehus. Men i en by som Varde, kan der jo også være andet at bruge penge til for en, som havde samme interesser som Jeppe på Bjerget. Han slukkede sin tørst, og gik hjem på sine ben.

1886 Fattighuset vurderes til 800 kr.

1886 indberettes til amtet:

Sneum-Tjæreborg fattighus beliggende på Tjæreborg mark 51 fod syd for den vestlige

ende af Tradsborg by. Det består af otte fag (øget fra fem i 1828) indrettet til beboelse, hvor de to lejligheder har indgang og vinduer mod syd, og de andre lejligheder vinduer og indgang mod nord.

1890 bor her en enlig mor med fire børn under seks år.

1901 er fattighuset ubeboet.

1908 forhandles fattighuset bortbyttet med Niels Jens Nielsens ejendom på Nørremarken (matr. 11 k, Solbjerg Plantagevej 3).

1918 Fattighuset er antagelig nedrevet omtrent på hundredåret for grundlæggelsen.

Kilder

Sneum-Tjæreborg fattigkommissionsprotokol 1803-1831 (Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg)
Sogneforstanderskabets forhandlingsprotokol 1842-1874 (fra lokale arkiver)
Sognerådets forhandlingsprotokol 1873-1967

Ejvind Sørensen, f. 1927. Pens. viceskoleinspektør, Haselvænget 15, Tjæreborg. Medforfatter til: »Tvillingsog-nene af Geest og Marsk: SNEUM og TJÆREBORG« 1971-1977, »Om Tjæreborg Skole 1956-1991« (ikke i bog-handel, men er på Tjæreborg Skole og Ribe Amtscen-tral).